

Σχοινᾶς Φώτιος, διδάκτωρ φιλοσοφίας

Φιλολογικά σχόλια και μεταφραστικά προβλήματα στη Θεία Λειτουργία

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στήν παροῦσα ἐργασία θά ἀναφερθῶ σέ συντακτικά, γραμματικά και λεξιλογικά σχόλια στή γλῶσσα τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Θά προβῶ σέ ἐρμηνεία, ἐξομάλυνση και διασάφηση τῶν ἀγνώστων ἀπό τόν σύγχρονο Ἑλληνα γλωσσικῶν στοιχείων τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἐπίσης θά ἀναφερθῶ και σέ μεταφραστικά προβλήματα στή Θ. Λειτουργία. Τά προβλήματα αὐτά δέν περιορίζονται μόνο στή γλῶσσα· σέ ὀρισμένες περιπτώσεις ἔχουν σαφῆ θεολογική προέκταση, ὅπως θά διαπιστώσει ὁ ἐπαρκῆς ἀναγνώστης. Οἱ μεταφράσεις πού θά χρησιμοποιηθοῦν πρὸς προβληματισμό εἶναι, κυρίως, ἡ μετάφραση τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἐπισκόπου Πρεβέζης κ. Μελετίου¹ και ἡ μετάφραση τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Σεργίων και Κοζάνης κυροῦ Διονυσίου², δευτερευόντως δέ, ἡ μετάφραση τοῦ μακαριστοῦ καθηγητοῦ Ἀνδρέου Θεοδώρου.³ Καί οἱ τρεῖς μεταφραστῆς εἶναι καταξιωμένες Ἐκκλησιαστικές και θεολογικές προσωπικότητες, οἱ ἐπιχειρηθεῖσες μεταφράσεις τῶν ὁποίων θά μᾶς παράσχουν γόνιμο ἔδαφος προβληματισμοῦ γιά τήν ἐν γένει μετάφραση και ἐρμηνεία τῆς Λειτουργικῆς γλώσσας.

2. Φιλολογικός σχολιασμός και μεταφραστικά προβλήματα στή Θεία Λειτουργία

Ἡ Θεία Λειτουργία ἀρχίζει μέ τήν δοξολογική ἐκφώνηση τῆς Ἁγίας Τριάδος: *Ἐὐλογημένη (=Δοξασμένη) ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν (=τώρα) και ἀεὶ(=πάντοτε) και εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.*

Στήν ἀκολουθοῦσα πρώτη Συναπτή στήν πρώτη ἐκφώνηση «Ἵπέρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης και τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» ἀγνωστο στοιχεῖο, καλῶς ὅμως κατανοήσιμο εἶναι ὁ ἐμπρόθετος προσδιορισμός: ὑπέρ τῆς

¹ Βλ. Θεία Λειτουργία ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἱερός Ναός Ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Πρεβέζα

² Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Τό πρωτότυπο κείμενο μέ μετάφραση τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Σεργίων και Κοζάνης κυροῦ Διονυσίου, Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

³ Ἀνδρέα Θεοδώρου, «Τά σά ἐκ τῶν σῶν». Ἑρμηνευτικό σχόλιο στή Θεία Λειτουργία, Ἀποστολική Διακονία, Ἀθήνα 2000

ἄνωθεν εἰρήνης. Ὁ σύγχρονος πιστός, ἀλλά καί τό σύγχρονο παιδί, εἶναι καλά ἐξοικειωμένοι μέ τή χρήση τῆς προθέσεως ὑπέρ. Π.χ. τό τελικό ἀποτέλεσμα εἶναι 2-0 ὑπέρ τοῦ Πανιωνίου.

Ἄλλο σχετικῶς ἄγνωστο στοιχεῖο εἶναι ἡ θέση τοῦ ἀντικειμένου σέ πτώση γενική: τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὅμως στή σύγχρονη Νεοελληνική κοινή, παρ' ὅλο πού τό συντακτικό τῆς Δημοτικῆς τό ἀπαγορεύει, πλειστάκις ἔχουμε ἀντικείμενο σέ πτώση γενική. Π.χ. ὁ Πρόεδρος ἐξέρχεται τοῦ μεγάρου, τό θέμα στερεῖται σοβαρότητας, τό θέμα χρήζει ἐξέτασης, ὁ Πανιώνιος προηγεῖται τοῦ Ἀτρομήτου μέ 1-0. Ἄρα δέν ἀποτελεῖ ἐντελῶς ἄγνωστο συντακτικό σχῆμα στό σύγχρονο πιστό – ἀκόμη καί στούς νέους.

Μᾶλλον ἄγνωστο γλωσσικό σχῆμα εἶναι ἡ προτροπική ὑποτακτική δεηθῶμεν (=ἄς παρακαλέσουμε).

Οἱ λοιπές ἐκφωνήσεις εἶναι καλῶς κατανοήσιμες ἐκτός ἴσως τῆς ἐκφωνήσεως «Ὑπέρ τοῦ ρυσθῆναι ἡμᾶς ἀπό πάσης θλίψεως, ὀργῆς κινδύνου καί ἀνάγκης».

Βασικά τό ἄνωστο στοιχεῖο εἶναι ἡ ἐμπρόθετη ἐκφορά μέ ἕναρθρο ἀπαρέμφατο, ὑπέρ τοῦ ρυσθῆναι ἡμᾶς. Ὁ τύπος ρυσθῆναι εἶναι ἀπαρέμφατο τοῦ ρήματος ρῦμαι=σώζω, λυτρώνω, γλυτώνω κάποιον ἀπό κάτι. Παράβαλε ρύστης=σωτήρ, λυτρωτής, ρῦσις=ἀπελευθέρωση, ἀπαλλαγή (ἐνῶ τό ρῦσις=ροή ἀπό τό ρῆω). Ἐπίσης παράβαλε τήν ἀρχαία προσωνυμία ρῦσιος Ἀπόλλων=λυτρωτής, ἐλευθερωτής Ἀπόλλων.

Ὁ τύπος ρύστης ἀπαντᾷ στό «Ἀγαπήσω σε, Κύριε ἡ ἰσχύς μου, Κύριος στερέωμά μου, καί καταφυγή μου καί ρύστης μου (=λυτρωτής μου)».

Ὁ τύπος ρῦσαι προστακτική = σῶσε, λύτρωσε ἀπαντᾷ ἐπίσης στήν Κυριακή Προσευχή: «Ἀλλά ρῦσαι ἡμᾶς ἀπό τοῦ πονηροῦ».

Στήν ἐκφώνηση «Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καί διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῆ σῆ χάριτι» τό ἀντιλαμβάνομαι=βοηθῶ, παίρνω τό μέρος κάποιου εἶναι πιό ἰσχυρό ἀπό τό βοηθῶ, ὅπως μεταφράζει ὁ μακαριστός Διονύσιος: «Βοήθησέ μας καί σῶσε μας, ἐλέησέ μας καί σέ ὅλα διαφύλαξέ μας, Θεέ, μέ τή χάρη σου». Τό ὅτι τό ἀντιλαμβάνομαι δέν εἶναι ἀκριβῶς ταυτόσημο μέ τό βοηθῶ, ἀλλά πιό ἰσχυρό φαίνεται στήν εὐχή τοῦ Ἀποδείπνου πρὸς τήν Θεοτόκο: «...διά τῆς σῆς ἀντιλήψεως καί βοηθείας».

Ὁ ἐπιρρηματικός προσδιορισμός τῆ σῆ χάριτι εἶναι δοτική τῆς αἰτίας= ἐξ αἰτίας τῆς χάριτός σου ἢ ὀρθότερα δοτική τοῦ μέσου=διά τῆς χάριτός σου, μέ τή χάρη σου.

Στήν τελευταία έκφώνηση «Τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης...» Ὁ τύπος ἄχραντος=ἀμόλυντος, προέρχεται ἀπό τό ἀ στερ.+χραίνω Τό ρῆμα χραίνω σημαίνει ἐγγίζω ἐλαφρῶς, ἀλείφω, χρίω, μαιίνω (=μαγαρίζω), μολύνω.

Τό ρῆμα χρίω σημαίνει ἀλείφω, ἐπιχρίω, βάπτω, χρωματίζω. Ἀπό αὐτό τό χριστός= ὄν δύναται τις νά ἀλείψῃ ἐπί τινος ἢ χρίση, χρησιμεύων ὡς ἀλοιφήν ἢ μύρον· κεγχρισμένος. Κατά τόν Μέγα Βασίλειο «*Ἡ γάρ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία, τοῦ παντός ἐστίν ὁμολογία· δηλοῖ γάρ τόν τε χρίσαντα Θεόν, καί τόν χρισθέντα Υἱόν, καί τό χρίσμα τό Πνεῦμα*».⁴

Στή Συναπτή μετά τήν καθαγίαση τῶν Τιμίων Δώρων ἡ έκφώνηση «*ὑπέρ τῶν προσκομισθέντων καί ἀγιασθέντων Τιμίων Δώρων τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὅπως ὁ φιλόανθρωπος Θεός ἡμῶν, ὁ προσδεξάμενος αὐτά εἰς τό ἅγιον καί ὑπερουράνιον καί νοερόν αὐτοῦ θυσιαστήριον, εἰς ὁσμήν εὐωδίας πνευματικῆς, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τήν θείαν χάριν καί τήν δωρεάν τοῦ Πνεύματος δεηθῶμεν*» ἀποτελεῖ μία νοηματική ἐνότητα μέ μία κυρία πρόταση «*ὑπέρ τῶν προσκομισθέντων καί ἀγιασθέντων Τιμίων Δώρων τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν*» καί μία δευτερεύουσα: «*Ὅπως ὁ φιλόανθρωπος Θεός ἡμῶν, ὁ προσδεξάμενος αὐτά εἰς τό ἅγιον καί ὑπερουράνιον καί νοερόν αὐτοῦ θυσιαστήριον, εἰς ὁσμήν εὐωδίας πνευματικῆς, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τήν θείαν χάριν καί τήν δωρεάν τοῦ Πνεύματος δεηθῶμεν*». Ἡ πρόταση «*Ὅπως ὁ φιλόανθρωπος Θεός ἡμῶν...*» δευτερεύουσα εἶναι τελική πρόταση ἐξαρτωμένη ἀπό τήν κυρία πρόταση. Ὅπως=γιά νά... Τό ἀντικείμενο τῆς δεήσεώς μας δέν εἶναι αὐτά καθεαυτά τά Τίμια Δῶρα, δηλ. ὁ Χριστός, ἀλλά ἡ ἀγιαστική ἐπενέργειά τους ἐφ'ἡμᾶς. Μέ τήν πρώτη κυρία πρόταση «*ὑπέρ τῶν προσκομισθέντων καί ἀγιασθέντων Τιμίων Δώρων*» δέν προσευχόμαστε γιά τόν Χριστό, πράγμα παράλογο, ἀλλά (μέ τήν κυρία πρόταση μαζί μέ τήν ἀκολουθοῦσα δευτερεύουσα τελική, πού ἀποτελοῦν ἕνα φραστικό σύνολο), γιά μᾶς τούς κοινωνοῦντες τῶν Τιμίων Δώρων, γιά νά μή εἶναι αὐτά ἀνενεργά, ἀλλά νά ἀγιάσουν ἐμᾶς.

Στό Ἀντίφωνο «*Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς*» ὁ πτωτικός προσδιορισμός Ταῖς πρεσβείαις εἶναι κατά τόν Κωνσταντῖνο Γανωτή⁵ δοτική τῆς αἰτίας=ἐξ αἰτίας τῶν πρεσβειῶν. Νομίζουμε ὅμως ὅτι ὀρθότερα εἶναι δοτική τοῦ μέσου: διά τῶν πρεσβειῶν, μέ τίς πρεσβεῖες. Ἡ πρεσβεία τῆς Θεοτόκου εἶναι τό αἷτιον ἢ τό μέσον, τό ὄργανον τῆς σωτηρίας μας;

⁴ Μ. Βασιλείου, *Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*, κεφ. 12, ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1974, σσ. 348-350

⁵ Κωνσταντίνου Σ. Γανωτή, *Μαθήματα Λειτουργικῆς γλώσσας. Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*, ἐκδόσεις Παρησια, Αθήνα 2011, σελ. 13

Στό δεύτερο Αντίφωνο «Σῶσον ἡμᾶς Υἱέ Θεοῦ, ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν...» ὁ ἐνεργητικός⁶ ἢ ὀρθότερα μέσος τύπος ἀναστάς δέν εἶναι ταυτόσημος μέ τόν νεώτερο παθητικό ἀναστημένος. Ὁ τύπος Ἀναστάς σημαίνει ὅτι ἐξουσία ἐαυτοῦ ἀνέστη ὁ Χριστός. Σημαίνεται διά τοῦ γραμματικοῦ τύπου «ἀναστάς» τό ὁμοούσιον, ὁμοδύναμον τοῦ Υἱοῦ πρός τόν Πατέρα, πράγματα πού δέν σημαίνονται μέ τόν τύπο Ἀναστημένος = ὁ Χριστός ἀνέστη ἀπό ἄλλη δύναμη ἢ πρόσωπο ἔξω ἀπό αὐτόν τόν ἴδιο. Ἔτσι ἡ μετάφραση τοῦ μακαριστοῦ κυροῦ Διονυσίου «Σῶσε μας, Υἱέ Θεοῦ, ἀναστημένε ἀπό τούς νεκρούς, ὅλους ἐμᾶς πού ψάλλουμε σέ σένα ἀλληλούϊα» μειώνει δραστικά τήν ἐμβέλεια τῆς σημάσεως τοῦ πρωτοτύπου.

Στό Σύμβολο τῆς Πίστεως «Φῶς ἐκ φωτός, Θεόν ἀληθινόν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τά πάντα ἐγένετο...» Οἱ μετοχές – ὅπως καί οἱ λοιπές μετοχές τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως – γεννηθέντα, ποιηθέντα εἶναι ἐπιθετικές, ἀναφορικές μετοχές= ὁ ὁποῖος γεννήθηκε καί δέν κατασκευάστηκε, δέν δημιουργήθηκε.

Ὁ ὅρος ὁμοούσιος εἶναι εἰλημμένος ἀπό τήν ἀρχαία ἐλληνική φιλοσοφία καί συγκεκριμένα ἀπό τόν Πλωτῖνο.⁷ Ὁ ὅρος ὁμοούσιος εἶναι ὁ κρίσιμος, ὁ ἐπίμαχος ὅρος πού ἤγειρε ἔριδες, συζητήσεις καί διχογνωμία μέ τούς Ἀρειανούς καί ὄχι ὁ ὅρος Θεός. Κατά τούς Ἀρειανούς ὁ Χριστός εἶναι ἕτερούσιος τῷ Πατρί, κτίσμα, τρεπτός, ἠργμένος. Κατά τόν Ἄρειο «οὐδέ Θεός ἀληθινός ἐστίν ὁ Λόγος, ἀλλά μετοχή καί αὐτός ἐθεοποιήθη...εἰ δέ καί λέγεται Θεός, ἀλλά οὐκ ἀληθινός ἐστίν, ἀλλά μετοχή καί χάριτι· ὡσπερ καί οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτω καί αὐτός λέγεται ὀνόματι μόνον Θεός...εἰ δέ καί Θεόν ἀληθινόν λέγουσι τόν Υἱόν, οὐ λυπεῖ ἡμᾶς·

⁶ Ὁ π. Βασίλειος Θεομὸς παρατήρησε σέ παλαιότερο ἄρθρο του στή *Σύναξη* ὅτι ὁ γραμματικός τύπος ἀναστάς δέν εἶναι ἐνεργητικός, ὅπως τόν εἶχα χαρακτηρίσει σέ ἄρθρο μου στή *Σύναξη*. Θεωρῶ ὀρθή τήν παρατήρηση τοῦ π. Βασιλείου καί τόν εὐχαριστῶ γιά τήν ὑπόδειξη. Ἐξακολουθῶ ὡστόσο νά τόν χαρακτηρίζω ἐνεργητικό, διότι ἐνεργητικό χαρακτηρίζει τόν γραμματικό τύπο στάς τόσο ἡ γραμματική τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τοῦ Μιχ. Χ. Οἰκονόμου, πού εἶναι καί ἡ σχολική γραμματική τῆς ἀρχαίας, ὅσο καί αὐτή τοῦ Α. Τζαρτζάνου. Βλ. Μιχ. Χ. Οἰκονόμου, *Γραμματική τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς*, Α' Ἑνιαίου Λυκείου, Ὁργανισμός Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων, Αθήνα χ.χ. σελ. 220-223 καί Ἀχιλλέως Α. Τζαρτζάνου, *Γραμματική τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης*, ἐκδ. Καλοκάθη χ.χ., § 242, σελ. 134-135. Εἶναι χαρακτηριστικό πάντως ὅτι ὁ Ἰωάννης Σταματάκος στήν *Ἱστορική Γραμματική τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς*, ἐκδοτικός οἶκος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε., Αθήνα 1949 χαρακτηρίζει τόν τύπο στάς ὡς παθητικό (εἰδικώτερα ριζικό) ἀόριστο, §103, σελ. 321ἔως327

⁷ Δέσπω Ἀθ. Λιάλου, *Ἑρμηνεία τῶν Δογματικῶν καί Συμβολικῶν κειμένων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμος Α', Θεσσαλονίκη 1992, σημ. 5 τῆς σελίδος 33

γενόμενος γάρ και ἀληθινός ἐστιν».⁸ Ἐπομένως οἱ Ἀρειανοὶ δὲν ἤρνούντο νά ὀνομάσουν τόν Χριστό Θεό ἀληθινό. Αὐτό πού ριζικά ἤρνούντο εἶναι τό ὁμοούσιος, τό ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα. Ὁ ἅγιος Ἰουστίνος Πόποβιτς γράφει ἐπ'αὐτοῦ: «Ἡ σύγχρονος εὐρωπαϊκὴ σχετικοκρατία ἀκολουθεῖ τόν ἀρειανισμόν...Δέν ὑπάρχει τίποτε τό ἀπόλυτον οὔτε ὑπεράνω τοῦ κόσμου ἢ τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε εἰς τόν κόσμον ἢ τόν ἄνθρωπον. Ἀλλά καί ἀπό τόν νεώτερον σχετικισμόν, ὅπως καί ἀπό τόν παλαιόν ἀρειανικόν τοιοῦτον σώζει μόνον ἡ πίστις εἰς τὴν θεανθρωπότητα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, εἰς τό ὁμοούσιόν του μέ τόν Θεόν Πατέρα· σώζει δηλαδή ἡ θαυμαστὴ λέξις ὁμοούσιος».⁹ Ἡ λέξις αὕτη εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νά ἀποδοθεῖ διαφορετικὰ στή Νεοελληνική. Γι'αὐτό καί ὁ μακαριστός καθηγητὴς Ἀνδρέας Θεοδώρου δέν τὴν μεταφράζει καί τὴν παραλείπει.¹⁰

Ἐπίσης στό «δί'οὗ τὰ πάντα ἐγένοντο...» τό δί'οὗ δέν σημαίνει τό ὄργανο ἢ τό μέσον τῆς δημιουργίας, ὅπως ἐπρέσβευαν οἱ Ἀρειανοί, ἀλλά τό ὁμοῦ.¹¹ Δηλαδή ὁ Χριστός εἶναι συνδημιουργός μέ τόν Πατέρα.

Τὰ ρήματα ποιῶ-πράττω δέν εἶναι ταυτόσημα. Γενικά σημαίνουν «κάνω». Τό ποιῶ σημαίνει φτιάχνω, κατασκευάζω, δημιουργῶ καί ἀντιστοιχεῖ στό ἀγγλικό *make*. Τό πράττω σημαίνει βασικά δοῶ καί εἶναι ἀντίστοιχο τοῦ *do* τῆς Ἀγγλικῆς.

Κατὰ τόν Ἀριστοτέλη οἱ ἐπιστῆμες διαιοῦνται σέ τρεῖς ομάδες: τίς θεωρητικές, τίς πρακτικές καί τίς ποιητικές. «Πᾶσα διάνοια ἢ πρακτικὴ ἢ ποιητικὴ ἢ θεωρητικὴ».¹² Μετάφραση Κ. Γεωργούλη: «πᾶσα διανοητικὴ ἐνέργεια εἶναι ἢ θεωρητικὴ ἢ πρακτικὴ ἢ ποιητικὴ».¹³ Ποίησις σημαίνει τὴν παραγωγή ἑνός

⁸ Ἰωάννου Καρμίρη, *Τὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, ἔκδοσις Δευτέρα, τόμος 1ος, Ἐν Ἀθήναις 1960, σελ. 61-62

⁹ Ἀρχιμανδρίτου Ἰουστίνου Πόποβιτς, *Ἀνθρωπος καὶ Θεάνθρωπος*, μετάφρασις Ἱερομονάχου Ἀθανασίου Γιέβτιτς, Ζ' ἔκδοσις, Ἐκδοτικός Οἶκος Ἀστήρ, Ἀθήναι χ.χ. σελ. 142

¹⁰ Ἀνδρέα Θεοδώρου, «Τὰ σά ἐκ τῶν σῶν». *Ἑρμηνευτικὸ σχόλιο στή Θεία Λειτουργία*, Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 2000, σελ. 153

¹¹ Πρωτοπρεσβυτέρου Χαραλάμπους Π. Χατζοπούλου, *Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας*, Ἀθήναι 1973, σελ. 180

¹² Ἀριστοτέλους, *Μετά τὰ φυσικά* 1025 b 26

¹³ Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη, *Ἀριστοτέλης ὁ Σταγίριτης*, Ἐκδόσεις ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας Χαλκιδικῆς, Θεσσαλονίκη 1962, σελ. 135

ἑξωτερικοῦ ἀποτελέσματος. Πραῖξις σημαίνει τήν παραγωγή ἑνός ἑσωτερικοῦ ἀποτελέσματος, τήν συμπεριφορά.¹⁴

Στήν Εὐχή τοῦ Ἀντιφώνου Γ' στή μικρά Εἴσοδο τό φραστικό σύνολο «Ποίησον σύν τῇ εἰσόδῳ ἡμῶν εἴσοδον ἀγίων ἀγγέλων γενέσθαι...» ὁ Σεβασμιώτατος κ. Μελέτιος μεταφράζει «Κᾶμε καί τώρα, ἐνῶ θά γίνεται ἡ εἴσοδος μας στά ἅγια νά εἰσοδεύσουν καί ἅγιοι ἄγγελοι...» Ὅπως δείξαμε ἀπό τήν μόλις προηγηθεῖσα ἀνάλυση τῆς λέξεως ποιῶ, τό ρῆμα αὐτό ἔχει ιδιαίτερα δυνατό, ἱστορικά, φιλοσοφικά καί θεολογικά, σημασιολογικό φορτίο· τό κᾶνε δέν μπορεῖ νά ἀντικαταστήσει ἱκανοποιητικά τό ποιήσον. Ἄλλωστε τό ποιῶ καί οἱ διάφοροι γραμματικοί τύποι του εἶναι καλῶς κατανοήσιμοι ἀπό τό σύγχρονο Ἑλληνα καί δέν ὑπάρχει σοβαρός λόγος ἀντικαταστάσεώς του ἀπό τό κάνω. Τουναντίον ὑπάρχουν σοβαροί, σοβαρότατοι λόγοι (ἱστορικοί, φιλοσοφικοί, θεολογικοί) διατηρήσεώς του.

Ὅμοίως στήν πρώτη εὐχή τῶν πιστῶν «Ποίησον ἡμᾶς ἀξιους γενέσθαι τοῦ προσφέρειν σοι δεήσεις...» ὁ Πρεβεζῆς μεταφράζει «Κᾶνε μας ἀξιους νά προσφέρουμε δεήσεις...» Ὅμοίως στήν εὐχή τοῦ καθαγιασμοῦ «Καί ποιήσον τόν μέν ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου» μεταφράζει «Καί κᾶνε ἐτοῦτον τόν ἄρτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου».

Στήν εὐχή πρό τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου «Ἐλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλάνθρωπε Δέσποτα, τό τῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς καί τούς τῆς διανοίας ἡμῶν διάνοιξον ὀφθαλμούς, εἰς τήν τῶν εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν. Ἐνθεσ ἡμῖν καί τῶν μακαρίων σου ἐντολῶν φόβον...» Ἡ μετάφραση τοῦ Σεβ. κ. Μελετίου εἶναι: «Δῶσε, φιλάνθρωπε Κύριε, νά λάμψει στίς καρδιές μας τό ἄκτιστο φῶς σου πού βοηθᾷ τόν ἄνθρωπο νά σέ ἀναγνωρίζει καί νά σέ ὁμολογεῖ Θεό του καί ἀνοιξε τά μάτια τοῦ μυαλοῦ μας νά κατανοήσουμε τά λόγια τοῦ εὐαγγελίου σου. Βᾶλε μέσα μας καί τήν ἀγάπη τῶν ἀγίων ἐντολῶν σου...».

Στήν ἀνωτέρω μετάφραση ἄς προσέξουμε τά πρωτότυπα καί μεταφρασμένα φραστικά σύνολα: ἀκήρατον φῶς = ἄκτιστο φῶς. Θεογνωσία= πού βοηθᾷ τόν ἄνθρωπο νά σέ ἀναγνωρίζει καί νά σέ ὁμολογεῖ Θεό του. Τούς τῆς διανοίας ὀφθαλμούς= τά μάτια τοῦ μυαλοῦ. Τόν φόβον τῶν ἐντολῶν= τήν ἀγάπη τῶν ἐντολῶν.

Ἡ μετάφραση τοῦ ἐπιθέτου ἀκήρατον μέ τό ἐπίθετο ἄκτιστο εἶναι βέβαια θεολογικά νόμιμη, ὅμως φτωχαίνει δραματικά τή Λειτουργική γλῶσσα. Τό ἐπίθετο ἀκήρατος σημαίνει τόν ἀβλαβῆ, τόν ἀνώλεθρο, τόν σωστικό· συγγ.

¹⁴ Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη, ἔνθ. ἀν., 136

κηραίνω = βλάπτω, ή κήρ, γεν. κηρός= θάνατος. Επίσης κατά δεύτερη έκδοχή τό επίθετο ἀκήρατος προέρχεται από τό ρήμα κεράννυμι. Ακήρατος=άμιγής, άμίαντος, άκέρατος, καθαρός, Κεράννυμι=άναμειγνύω, άνακατεύω. Συγγενικά είναι τά άκρατος, κράση, εύκρασία.

Οί λέξεις πού σημαίνουν τό άνακάτωμα είναι:

(Ανα)μειγνύω πού σημαίνει τήν άνάμειξη δύο υγρών ουσιών πού δέν άνακατεύονται μεταξύ τους, π.χ. λάδι και νερό.

Φύρω πού σημαίνει τήν άνάμειξη υγρού και στερεού σώματος, π.χ. αίμα και χώμα, έξ ού και αίμόφυρτος. Έξ ού και φυρμός, σύμφυρση. Όταν λέγουμε ότι οί δύο φύσεις, ή θεία και ή άνθρωπίνη, ένώθηκαν στή μία ύπόσταση/πρόσωπο του Χριστού χωρίς φυρμό, χωρίς σύμφυρση, έννοοϋμε ότι οί δύο φύσεις ένώθηκαν χωρίς νά άνακατευθοϋν μεταξύ τους: ή θεία παρέμεινε άμιγώς θεία και ή άνθρωπίνη άμιγώς άνθρωπίνη χωρίς άνακάτωμα μεταξύ τους. Όθεν ό ιερός Δαμασκηνός άποφαίνεται ότι δέν είναι θεολογικά νόμιμο τό φραστικό σύνολο «σύνθετος φύση» επί του Χριστού, όπως έπρέσβευαν οί Μονοφυσιτες και, σημειωτέον, πρό είκοσαετίας και πλέον είχε ύποστηρίξει ό Σεβ. κ. Μελέτιος μέ άρθρο του στον Όρθόδοξο Τύπο.

Κεράννυμι πού σημαίνει τήν άνάμειξη δύο υγρών ουσιών πού άνακατεύονται, π.χ. την άνάμιξη νερού και οίνου, έξ ού και άκρατος οίνος.

Είπαμε ότι ή μετάφραση του «ακήρατον φώς» μέ «άκτιστο φώς» είναι θεολογικά νόμιμη, αλλά φτωχαίνει δραστικά τή Λειτουργική γλώσσα, διότι τό άκτιστον φώς κατά τό Πατερικόν λόγιον είναι «κυριώνυμον, άνώνυμον και πολυνώνυμον». Έτσι λοιπόν έχουμε φώς άγέννητον, ά διον, άναλλοίωτον, άπειρον, άπρόσιτον, άυθυπόστατον, άϋλον, ένυπόστατον, έπουράνιον, θεοποιόν, θεουργικόν, νοερόν, νοητόν, ουσιώδες, ύπερουράνιον, ύποστατικόν, άδυτον, άνέσπερον, άχρονον, άτελεύτητον, άναρχον κ.λ. Δέν ύπάρχει κανείς λόγος νά καταργήσουμε τήν πολυωνυμία του άκτίστου φωτός. Τουναντίον ύπάρχουν πολλοί – και άυτονόητοι – λόγοι νά τή διατηρήσουμε.

Επίσης ή μετάφραση του φραστικού συνόλου «τούς τής διανοίας όφθαλμούς» μέ «τά μάτια του μυαλου» είναι έντελώς άδόκιμη. Κατ' άρχήν στίς γνωστικές δυνάμεις τής ψυχής πού είναι ό νοϋς, ή διάνοια (ό λόγος, ή λογική), ή δόξα, ή φαντασία και οί αίσθήσεις¹⁵ ύπάρχει σαφής διάκριση νοϋ και διανοίας. Δέν

¹⁵ Ιωάννου Δαμασκηνού, Έκδοσις άκριβής τής όρθόδοξου πίστεως, κεφ. λστ' 30-31, έκδ. Β. Kotter, τόμος ΙΙ, Βερολίνο 1973, σελ. 88-89: «Χρή γινώσκειν, ότι ή ήμετέρα ψυχή διττάς έχει τάς δυνάμεις, τάς μέν γνωστικάς, τάς δέ ζωτικάς. Και γνωστικάί μέν εισί νοϋς, διάνοια, δόξα, φαντασία, αίσθησις, ζωτικάί δέ ήγουν όρεκτικάί βούλησις και προαίρεσις».

μένουμε περισσότερο ἐπ'αὐτοῦ διότι θά ἐφεύγαμε πολύ ἀπό τό θέμα μας. Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νά καταφύγει στά βιβλίου τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ναυπάκτου κ. Ἱεροθέου Βλάχου γιά πλήρη ἐνημέρωση πάνω στό θέμα αὐτό.¹⁶ Πολλές φορές ὅμως στήν Πατερική γραμματεία χρησιμοποιοῦνται οἱ δύο αὐτοῖ ὄροι – *νοῦς* καί *διάνοια* – ἀδιακρίτως ἢ καί ἐναλλάξ. Ὁ *νοῦς* λοιπόν εἶναι τό *ὀπτικόν τῆς ψυχῆς, ὁ νοερός ὀφθαλμός τῆς ψυχῆς*.¹⁷ Ἐδῶ χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη *διάνοια* ἀντί τοῦ *νοῦ*. Ἔτσι λοιπόν εἶναι πλήρες νοήματος τό φραστικό σύνολο «οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς διανοίας», χωρίς κανένα ὅμως νόημα τό φραστικό σύνολο «τά μάτια τοῦ μυαλοῦ». Ἐκτός αὐτοῦ γιατί χρειάζεται μετάφραση τό φραστικό σύνολο «οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς διανοίας»; Εἶναι ἀκατανόητο στόν μέσης μορφώσεως πιστό; Βέβαια γιά νά γίνει πλήρως κατανοητό τό ἐν λόγω φραστικό σύνολο χρειάζεται ἐρμηνεία καί ἐννοιολογική ἀνάλυση καί ὄχι βεβαίως ψιλή μεταγλώττιση. Τό φραστικό σύνολο «τά μάτια τοῦ μυαλοῦ» δέν λέει ἀπολύτως τίποτε!

Ἡ μετάφραση τῆς λέξεως «*θεογνωσία*» μέ τό φραστικό σύνολο «πού βοηθᾶ τόν ἄνθρωπο νά σέ ἀναγνωρίζει καί νά σέ ὁμολογεῖ Θεό του» καί ἀδόκιμη καί πρό πάντων ἐντελῶς περιττή. Ἡ λέξη *θεογνωσία* εἶναι καλῶς κατανοήσιμη ἀπό τόν μέσης μορφώσεως πιστό.

Τέλος στή μετάφραση τοῦ φραστικοῦ συνόλου «τόν φόβον τῶν ἐντολῶν» μέ «τήν ἀγάπη τῶν ἐντολῶν» γιά νά ἀλλάξουμε τήν λέξη «φόβον» μέ τή λέξη «ἀγάπη»; Μήπως γιά νά ἡ λέξη «φόβος» ἤχηι ἄσχημα στά αὐτιά τοῦ συγχρόνου μετανεωτερικοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ ἡ λέξη «ἀγάπη» ἤχηι καλύτερα; Ἔτσι ὅμως ἀλλοιώνουμε βάνουσα τό πρωτογενές νόημα τοῦ πρωτοτύπου κειμένου.

Στήν εὐχή τοῦ Τρισαγίου «...ὁ ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τό εἶναι παραγαγών τά σύμπαντα...» ὁ Σεβασμιώτατος κ. Μελέτιος μεταφράζει ὡς «...Σύ πού ἐδημιούργησες ἀπό τό μηδέν τά σύμπαντα...». Ἐπίσης στήν εὐχή τῆς Ἀναφορᾶς «...Σύ ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τό εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες...» ὁ μακαριστός κυρός

¹⁶ Βλ. Ἱεροθέου Βλάχου, *Ὁρθόδοξη Ψυχοθεραπεία*, ἐκδ. Ἱερά Μονή Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, Λεβάδεια χ.χ. Ἐπίσης Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἀγ. Βλασίου Ἱεροθέου, *Ἐμπειρική Δογματική τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τίς παραδόσεις τοῦ π. Ἰωάννου Ρωμανίδου*, τόμος Β', Ἱερά Μονή Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, Λεβάδεια 2011, σελ. 148 ἕως 172. Ἐπίσης βλ. Φώτη Σχοινᾶ, *Βυζαντινὴ Λογικὴ καὶ Ὀντολογία. Ἡ περὶ κατηγοριῶν διδασκαλία Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ*, ἐκδ. Παρουσία, Ἀθήνα 2005, σελ. 187 ἕως 197 καί Φωτίου Σχοινᾶ, *Ἑλληνισμός καὶ Χριστιανισμός: ρήξη ἢ ζεύξη; Στοιχεῖα ὀργανικῆς συνθέσεως ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ πατερικῆς φιλοσοφίας*, Ἀθήνα 2009, σελ. 63 ἕως 75

¹⁷ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθόδοξου πίστεως*, κεφ. κστ', 48, ἐκδ. Β. Kotter, τόμος II, Βερολίνο 1973, σελ. 77

Διονύσιος μεταφράζει ως «...Σύ ἀπό τό μηδέν μᾶς ἔδωσες τήν ὑπαρξή...». Ἡ ἀπόδοση τῆς φράσεως «ἐκ τοῦ μή ὄντος» μέ τή φράση «ἀπό τό μηδέν» εἶναι ἀδόκιμη καί θεολογικά μή νόμιμη. Ἰσχυριζόμεθα τοῦτο διότι ἡ χριστιανική δημιουργία δέν εἶναι δημιουργία ex nihilo (=ἐκ τοῦ μηδενός), cum nihilo (=μετά τοῦ μηδενός), in nihilo (=ἐν τῷ μηδενί), ἀλλά δημιουργία ἐκ τοῦ Θεοῦ, διά τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ Θεῷ καί πρὸς τόν Θεόν. Χαρακτηριστικά ὁ Σταῦρος Γιαγκάζογλου γράφει: «Τό “μηδέν”, ἀκόμη καί ὅταν νοεῖται ὡς ἀπόλυτο, φαντάζει ὡς νά συνυπάρχει καί νά προϋποτίθεται δίπλα στόν ἀπόλυτο Θεό. Ἡ δημιουργία ἐκ τοῦ μή ὄντος καί ὄχι ἀπλῶς ex nihilo γιά τήν πατερική θεολογία ἐπισημαίνει πῶς ὅ,τι προϋπάρχει τῆς κτίσεως εἶναι ἀποκλειστικά ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξή τοῦ Θεοῦ. Τό “μηδέν”, ἔστω καί στήν ἀπόλυτη διάστασή του, δέν ἀποτελεῖ πρωτολογική ἔννοια γιά τή δημιουργία τοῦ Θεοῦ».¹⁸ Ὡσαύτως ὁ ἅγιος Διάδοχος Φωτικῆς γράφει ἐπ’αὐτοῦ: «Ἐρωτ. Τί ἦν ἐν τῷ κόσμῳ πρὸ τοῦ τόν κόσμον γενέσθαι; Ἀπόκρ. Θεός, ὁ τόν κόσμον ποιήσας. Ἐρωτ. Μήπω ὄντος τοῦ κόσμου πῶς ἦν ἐν τῷ κόσμῳ; Ἀπόκρ. Ὅτι, καί προτοῦ γενέσθαι, ἐν τῷ Θεῷ πάντως ὡς γεγονώς ἦν ὁ κόσμος· καθό καί οἱ μήπω παραχθέντες ἄνθρωποι ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἤδη γεγεννημένοι εἰσὶ παρά τῷ Θεῷ. Συνέστηκε γάρ ἐν αὐτῷ τά πάντα καί τά μήπω κτισθέντα, εἰ καί μή καταλαμβάνονται παρ’ ἡμῶν».¹⁹

Ὁ μακαριστός κυρός Διονύσιος τήν ὑπό τοῦ ἱερέως ἀναπεμπομένη πρὸς τό ἐκκλησίασμα ἐκφώνηση «*Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καί ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί Πατρός, καί ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἶη μετά πάντων ὑμῶν*» μεταφράζει ὡς «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, καί ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί Πατέρα, καί ἡ ἐνότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἅς εἶναι μέ ὅλους σας». Ἡ ἀπόδοση τοῦ «*ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*» μέ τό «*ἡ ἐνότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*» εἶναι ἐντελῶς λανθασμένη. Στό ἐννοιολογικό αὐτό πλαίσιο (context) ἡ «κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» σημαίνει τήν «μέθεξη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἐπίσης ἡ λέξις *κοινωνία* εἶναι ἔντονα θεολογικά φορτισμένη στήν Κ. Διαθήκη καί Θ. Λειτουργία, ὥστε νά ἀκυρώνεται κάθε λόγος ἀντικαταστάσεώς της μέ ἄλλη λέξις... *Εἶη*: εὐκτική τοῦ ρήμ. εἰμί. *Εἶη*=εἶθε νά εἶναι, ἅς εἶναι. Ὁμοίως καί στήν ἐκφώνηση τῆς Συναπτῆς μετά τήν καθαγίαση τῶν Τιμίῶν Δώρων «*Τήν ἐνότητα τῆς πίστεως καί τήν κοινωνίαν (=τήν μέθεξη) τοῦ Ἁγίου Πνεύματος...*». *Κοινωνία*= (ἐδῶ) μέθεξη.²⁰

¹⁸ Σταύρου Γιαγκάζογλου, Κοινωνία θεώσεως, ἐκδ. Δόμος, Αθήνα 2001, σελ 42, σημ. 3

¹⁹ Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καί Ἀσκητικῶν, Διαδόχου Φωτικῆς, Ἐρωταποκρίσεις 1-2, ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 346

²⁰ Πρωτοπρεσβυτέρου Χαραλάμπους Π. Χατζοπούλου, ἐνθ. ἀν., σελ. 205: «Κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σημαίνει τήν μετάδοσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς πιστούς».

Επίσης μερικές Λειτουργικές λέξεις είναι τόσο δυνατές, έχουν τόσο έννοιολογικό βάρος ώστε ή μετάφρασή τους τις απομειώνει δραστικά. Τοῦτο μπορεῖ νά διαπιστωθεῖ στά κάτωθι δείγματα. Τήν εὐχή τοῦ Ἀντιφώνου Α' «Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, οὗ τό κράτος ἀνεΐκαστον καί ἡ δόξα ἀκατάληπτος, οὗ τό ἔλεος ἀμέτρητον καί ἡ φιλανθρωπία ἄφατος· αὐτός, Δέσποτα, κατά τήν εὐσπλαγχνία σου, ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς καί ἐπί τόν ἅγιον οἶκον τοῦτον καί ποίησον μεθ' ἡμῶν καί τῶν συνευχομένων ἡμῖν πλούσια τά ἐλέη σου καί τούς οἰκτιρμούς σου», ὁ μακαριστός κ. Διονύσιος μεταφράζει ὡς «Κύριε, Θεέ μας, πού τή δύναμή σου δεν ὑπάρχει τρόπος νά φαντασθοῦμε καί τή δόξα σου δεν μποροῦμε νά καταλάβουμε· πού ἡ ἀγάπη σου εἶναι ἀμέτρητη καί ἡ φιλανθρωπία σου ἀνέκφραστη· ἐσύ Δέσποτα, ρίξε τό βλέμμα σου ἐπάνω μας καί σέ τοῦτον ἐδῶ τον ἅγιο ναό, καί δεῖξε σέ μᾶς καί σ' αὐτούς πού προσεύχονται μαζί μας πλούσια την ἀγάπη σου καί τη συμπόνια σου». Τό κράτος ἀνεΐκαστον ἀποδίδεται ὡς δύναμη πού δεν ὑπάρχει τρόπος νά φαντασθοῦμε- δύναμη ἀπέραντη. Ὅμως καλό εἶναι νά μείνει ὡς ἔχει. Ἄλλωστε συγγενεῦει ἐτυμολογικά μέ τή λέξη εἰκάζω=ἀπεικονίζω, συγκρίνω, συμπεραίνω, ὑπολογίζω, ὑποθέτω καί κυρίως μέ τή λέξη εἰκών (εἰκόνα) πού ἔχει τεράστιο φιλοσοφικό καί θεολογικό φορτίο. Επίσης τό ἔλεος ἀμέτρητον ἀποδίδεται ὡς ἀγάπη ἀμέτρητη. Ὡσαύτως ἡ λέξη ἔλεος ἔχει τεράστιο βάρος στήν Ὁρθόδοξη πνευματικότητα καί πρέπει νά μείνει ὡς ἔχει. Γιά τή λέξη ποίησον πού ἀποδίδεται ὡς δειξε ἔχουμε ἤδη μιλήσει. Ὡσαύτως καί ἡ λέξη συμπόνια δεν νομίζουμε ὅτι μπορεῖ νά ἀποδώσει ἐπαρκῶς τή λέξη οἰκτιρμοί. Ἡ λέξη οἶκτος εἶναι Ὀμηρική (Ὀδ. Β 81 «οἶκτος δ' ἔλε (=κυρίευσε) λαόν πάντα» καί Ὀδ. Ω 438 «οἶκτός τις ἴσχει κατακτείνειν (=κάποιος οἶκτος τόν ἐμποδίζει ἀπό τό νά σκοτώσει)». Ἡ λέξη αὐτή μέ τά παράγωγά της ἐνοφθαλμίσθηκε στόν χριστιανισμό καί δεν ὑπάρχει κανείς λόγος νά τήν ἀποκορασκίσουμε, ἀφοῦ ἄλλωστε εἶναι καλῶς κατανοήσιμη ἀπό τό σύγχρονο πιστό.

Επίσης στήν εὐχή τῆς Εὐχαριστίας τό λεκτικό σύνολο «Σύ γάρ εἶ (=εἶσαι) Θεός ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, ἀεὶ ὢν, ὡσαύτως ὢν...» ὁ Σεβασμιώτατος κ. Μελέτιος μεταφράζει ὡς «...Ἀφοῦ ἐσύ εἶσαι Θεός πάνω καί πέρα ἀπ' ὅτι μπορεῖ κάποιος νά ἐκφράσει μέ λόγια (=ἀνέκφραστος), νά συλλάβει μέ τή σκέψη (=ἀπερινόητος), νά δεῖ μέ τά μάτια (=ἀόρατος) ἢ νά καταλάβει μέ τή δύναμη τῆς λογικῆς (=ἀκατάληπτος). Ὑπῆρχες πάντα. Καί θά ὑπάρχεις πάντοτε (=ἀεὶ ὢν). Καί θά εἶσαι μονίμως ὁ ἴδιος» (=ὡσαύτως ὢν)». Οἱ λειτουργικές λέξεις ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος καί τά φραστικά σύνολα ἀεὶ ὢν καί ὡσαύτως ὢν καίτοι ἀποδίδονται ὀρθά, ὅμως χάνονται τελείως μέ ἀποτέλεσμα νά ἀπομειώνεται καί νά φτωχαίνει ἡ Λειτουργική γλῶσσα. Επίσης χάνονται ὀρισμένα καλολογικά στοιχεῖα. Οἱ λέξεις ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος ἀρχίζουν – μέ τό (στερητικό) ἀ – καί τελειώνουν – μέ τό τος – μέ τόν ἴδιο τρόπο. Επίσης ἔχουμε περίπου ἰσοσυλλαβία. Χάνεται τό

ισοδομικόν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ὅπως ἔλεγε ὁ π. Πορφύριος. Ὡσαύτως δέχεται ἰσχυρό πλῆγμα ἡ μουσικότητα καί ἐν γένει ἡ αἰσθητικὴ τῆς πρωτότυπης γλώσσας.

Τό ἴδιο παρατηροῦμε καί στήν εὐχή τῆς Ἀναφορᾶς, ὅπου τό λεκτικό σύνολο «...λαβὼν ἄρτον ἐν ταῖς ἀγίαις αὐτοῦ καὶ ἄχραντοις, καὶ ἀμώμητοις χερσί...» ὁ Σεβασμιώτατος κ. Μελέτιος μεταφράζει ὡς «...πῆρε ψωμί στά ἅγια καὶ ἀμόλυντα καὶ ἀναμάροτητα χέρια του...». Δηλαδή τόν ἄρτον ἀποδίδει ὡς ψωμί, τό ἐπίθετο ἄχραντα ὡς ἀμόλυντα καὶ τό ἐπίθετο ἀμώμητα ὡς ἀναμάροτητα. Ὅμως ἡ λέξη ἄρτος οὐδόλως εἶναι ἀκατανόητη στόν σύγχρονο Ἕλληνα καί ἐπιπλέον προσιδιάζει περισσότερο στή λειτουργική γλώσσα, ἂν θέλετε καί ἐκ συνηθείας-συνηθείας αἰώνων. Ἄλλωστε ἔχουμε καί ἐν χρήσει τή λέξη ἄρτοκλασία. Εὐρέως ἀπαντοῦν καί οἱ λέξεις ἄρτοποιεῖον, ἄρτοποιός, ἄρτοσκευάσματα κλπ. Λέγουμε ὅτι προσιδιάζει περισσότερο στή Θ. Λειτουργία ὄχι γιατί εἶναι λογιώτερη, ἀλλά ἐπειδή εἶναι καθιερωμένη ἐπί αἰῶνες. Ἄλλωστε καί ἡ λέξη ψωμί εἶναι ἀρχαιοτάτη καί οὐδόλως ὑπολείπεται τῆς λέξεως ἄρτος σέ ἀρχαιότητα. Ἡ λέξη ὁ ψωμός, τοῦ ψωμοῦ σημαίνει τεμάχιον, κομμάτι ἄρτου καί συνεκδοχικά τροφῆς, μπουκιά. Ἀπαντᾷ ἤδη στόν Ὅμηρο: Ὀδύσεια I στιχ. 373-374 «φάρρυγγος δ'ἐξέσσυτο οἶνος ψωμοί δ'ἀνδρομέοι» Μετάφραση (Ζήσιμου Σιδέρη): «Κί'ἔβγαине ἀπό τά λαρύγγια μπουκιές ἀνθρώπων καί κρασί». Ἐπίσης ὁ Ἀριστοτέλης χρησιμοποιεῖ τή λέξη στήν Ρητορική 1047a «ἢ Περικλέους εἰς Σαμίους, εἰκέναι αὐτούς τοῖς παιδίοις ἅ τόν ψωμόν δέχεται μέν, κλαίοντα δέ». Τό ψωμίον ὑποκοριστικό τοῦ ψωμοῦ. Ἡ λέξη ἄχραντος προέρχεται ἀπό τό ἀ στερ.+ χραίνω=ρουπαίνω, ὅπως ἔχουμε ἤδη πεῖ, καί ἡ λέξη ἀμώμητος προέρχεται ἀπό τό ἀ στερ.+ μῶμος=μομφή, ψόγος, ψεγάδι, σκῶμμα. Ἐξ οὗ καί ἡ ἐκκλησιαστικωτάτη λέξη Πανάμωμος καί παναμώμητος.

Ὡσαύτως στήν εὐχή τῆς Ἀναφορᾶς τό φραστικό σύνολο «...Ὡστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νηψιν ψυχῆς...» ὁ Σεβασμιώτατος κ. Μελέτιος μεταφράζει ὡς «Ὡστε ἐκεῖνοι πού θά τά μεταλάβουν νά ἀποκτήσουν γαλήνη καί ἐγρήγορη ψυχῆς...». Ἔτσι ὁμως χάνεται ἡ λέξη νηψις μέ τό ἰσχυρό, ἀναντικατάστατο ἀσκητικό καί πνευματικό φορτίο τῆς. Νηψις ψυχῆς σημαίνει τήν νηφαλιότητα, τήν σωφροσύνη, τήν ἐγρήγορη ψυχῆς. Νήφω σημαίνει εἶμαι νηφάλιος, ἀπέχω τοῦ οἴνου, εἶμαι σώφρων. Ἐξ οὗ καί νηπτικός, νηπτικοί Πατέρες, νηπτική γραμματεία, νηπτική θεολογία, νηφάλιος μέθη κλπ.

Ὁμοίως στήν εὐχή γιά τήν προετοιμασία τῆς Θ. μεταλήψεως τό λεκτικό σύνολο «Σοί παρακατατιθέμεθα τήν ζωὴν ἡμῶν ἅπασαν καὶ τήν ἐλπίδα, Δέσποτα φιλάνθρωπε...» ὁ Σεβασμιώτατος κ. Μελέτιος μεταφράζει ὡς «Στά χέρια σου φιλάνθρωπε Κύριε ἀφίνουμε ὅλη μας τή ζωὴ καὶ τήν ἐλπίδα...». Ἔτσι ὁμως χάνεται ἡ λέξη παρακατατιθέμεθα, ἡ ὁποία ἔχει ἐπίσης ἰσχυρό θεολογικό

φορτίο. Άλλωστε και ή λέξη ἀφίνουμε ἀδυνατεῖ νά εκφράσει τό σημασιολογικό εὖρος και βάθος τῆς λέξεως παρακατατιθέμεθα. Παρακατατιθέμεθα τοῦ ρῆμ. παρακατατίθεμαι σημαίνει καταθέτω κάτι δικό μου στά χέρια κάποιου πρὸς φύλαξη και ἀξιοποίηση, ἐμπιστεύομαι. Ἐξ οὗ και παρακαταθήκη.

Ὅμοίως στήν αὐτή εὐχή τό φραστικό σύνολο «Και καταξίωσον ἡμᾶς Δέσποτα μετά παρρησίας, ἀκατακρίτως...» ὁ μακαριστός κυρός Διονύσιος μεταφράζει ὡς «Και καταξίωσέ μας, Δέσποτα, μέ θάρρος ἀκατάκριτο...» Και ἐδῶ ἔχουμε ἀπώλεια τῆς δυνατῆς λέξεως παρρησία, ή ὁποία μάλιστα ἦταν ἰσχυρῶς φορτισμένη και στήν κλασσική ἀρχαιότητα. Παρρησία εἶναι ή περί τό λαλεῖν ἐλευθερία, τό εκφράζειν ἐλευθέρως τό τί φρονεῖ τις, ἐλευθεροστομία, ἦν οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν ἴδιον δικαίωμα. Εὐριπίδου, Ἰππόλυτος στιχ. 422 «Ἄλλ' ἐλεύθεροι παρρησία θάλλοντες οἰκεῖν πόλιν κλεινῶν Ἀθηνῶν» Μετάφραση (Ἐφης Φερεντίνου): «Μά στής Ἀθήνας τή δοξασμένη πόλη, λέφτερα και δίχως φραγμό στα λόγια τους κανένα, ἄς κατοικοῦνε». Πλάτωνος Πολιτεία 557 b: «οὐκοῦν πρῶτον μέν δῆ ἐλεύθεροι, και ἐλευθερίας ή πόλις μεστή και παρρησίας γίνεταί, και ἐξουσία ἐν αὐτῇ ποιεῖν ὅ,τι τις βούλεται;». Μετάφραση (Κ. Γεωργούλη): «Τό πρῶτιστο γεγονός δέν εἶναι ὅτι ζοῦν ἐλεύθεροι, και δέν βασιλεύει μέσα στήν πόλη ή πολιτική ἐλευθερία, ή ἐλευθερία τοῦ λόγου και τό δικαίωμα νά κάνη ὁ καθένας μέσα σ'αὐτή ὅ,τι θέλει;». ²¹ Μάλιστα ὁ Ἰωάννης Γρυπάρης τήν ἀφίνει ἀμετάφραστη: «Λοιπόν, πρῶτα ὅλοι τους εἶναι ἐλεύθεροι, και ἐπικρατεῖ στήν πολιτεία πλήρης ἐλευθερία και παρρησία και ἐξουσία νά κάνη ὁ καθένας ὅ,τι θέλει». ²² Ἡ λέξη αὐτή ἔρχεται ἀπό τά βᾶθη τῶν αἰῶνων, εἶχε ἰσχυρή πολιτική φόρτιση στήν κλασσική ἀρχαιότητα και μεταπλασμένο τό ἰσχυρό πολιτικό φορτίο τῆς σέ θεολογικό εἰσηλθε στή χριστιανική γραμματεία.

Στήν εὐχή μετά τήν καθαγίαση τῶν Τιμίων Δώρων τό λεκτικό σύνολο «Μνήσθητι, Κύριε, τῆς πόλεως... Μνήσθητι, Κύριε, πλεόντων, ὁδοιπορούντων...Μνήσθητι, Κύριε, τῶν καρποφορούντων...» ὁ μακαριστός κ. Διονύσιος μεταφράζει ὡς «Θυμήσου, Κύριε, τήν πόλη... Θυμήσου, Κύριε, ἐκείνους πού ταξιδεύουν στή θάλασσα και στή στεριά...Θυμήσου, Κύριε...». Μεταφράζει δηλαδή τό μνήσθητι μέ τό θυμήσου. Ὅμως ή λέξη θυμήσου ἀπέχει παρασάγγας ἀπό τήν πνευματική, ἀκόμη και συγκινησιακή, φόρτιση τοῦ μνήσθητι. Νομίζουμε ὅτι πολύ ὀρθῶς ὁ Σεβασμιώτατος κ. Μελέτιος τό ἀφήνει ὡς ἔχει στήν δική του μετάφραση.

²¹ Πλάτωνος Πολιτεία, εἰσαγωγή-ἐρμηνεία-σημειώσεις Κ. Δ. Γεωργούλη, Τρίτη ἔκδοσις, ἐκδοτικός Οἶκος Ἰ. Σιδέρης, Ἀθήνα χ.χ. σελ. 260

²² Πλάτωνος Πολιτεία, εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ἰωάννης Γρυπάρης, τόμος Β, Βιβλιοθήκη Ἀρχαίων Συγγραφέων, Ἰ. Ζαχαρόπουλος, Ἀθήνα χ.χ., σελ. 607

Τὴν εὐχή «Μελίζεται καὶ διαμερίζεται ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ μελιζόμενος καὶ μὴ διαιρούμενος, ὁ πάντοτε ἐσθιόμενος καὶ μηδέποτε δαπανώμενος, ἀλλὰ τοὺς μετέχοντας ἀγιάζων» ὁ μακαριστὸς κ. Διονύσιος μεταφράζει ὡς «Τεμαχίζεται καὶ διαμοιράζεται ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνος πού τεμαχίζεται καὶ δὲν διαιρεῖται, πού πάντα τρώγεται καὶ δὲν σώνεται, ἀλλὰ ἀγιάζει ἐκείνους πού τὸν κοινωνοῦν». Ἡ λέξη τεμαχίζεται ἀντὶ τῆς λέξεως μελίζεται δημιουργεῖ ἐρμηνευτικὸ πρόβλημα καθότι εἶναι ἀδιαίρετος καὶ ὁλόκληρος ὁ Χριστὸς σὲ κάθε μερίδα τοῦ μεταλαμβανομένου Εὐχαριστιακοῦ Ἄρτου. Κατὰ τὸν ἅγιο Μάξιμο τὸν Ὁμολογητῆ, ὅταν προσερχόμεθα ἀξίως, ἐν αἰσθήσει καὶ ἐν Πνεύματι μεταλαμβάνουμε ἕκαστον μέλος τοῦ Κυριακοῦ σώματος. Μεταλαμβάνουμε τὴν κεφαλή, τὰ ὦτα, τοὺς ὀφθαλμούς, τὸ στήθος, τὰς χεῖρας, τὴν κοιλία, τῶν ἐνδοσθίων, τῶν κάτω τοῦ Λόγου μερῶν, τῶν μηρῶν, τὰ γόνατα, τὰς κνήμας, τοὺς πόδας, τοὺς βοστρύχους, τὴν ρῖνα, τὰ χεῖλη, τὸν τράχηλον, τοὺς ὤμους, τοὺς δακτύλους τοῦ Χριστοῦ, μεταλαμβάνουμε ὁλόκληρο τὸν Χριστὸ σὲ κάθε μερίδα τοῦ Κυριακοῦ Σώματος.²³

Στὴν ἐκφώνηση τῆς Ἀναφορᾶς «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα» τὸν ἐμπρόθετο πρoσδιορισμὸ «κατὰ πάντα» ὁ μὲν σεβασμιώτατος κ. Μελέτιος ἀποδίδει ὡς «συμφώνως μὲ ὅλα ὅσα ὠρises», ὁ δὲ μακαριστὸς κ. Διονύσιος ὡς «σὲ κάθε καιρὸ». Ἐπίσης τὸν ἐμπρόθετο πρoσδιορισμὸ «διὰ πάντα» ὁ Σεβ. κ. Μελέτιος ἀποδίδει ὡς «καὶ γιὰ ὅλα ὅσα ἔκαμες» ἐνῶ ὁ μακαριστὸς κ. Διονύσιος ὡς «γιὰ ὅλες τίς εὐεργεσίες». Τὸ «κατὰ πάντα» ἐρμηνεύεται ὡς «Συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ Σοῦ διατεταγμένα, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τὰς Ἀποστολικὰς». Ἐπίσης ὁ μακαριστὸς Π. Τρεμπέλας ἐρμηνεύει ὡς κατὰ πάντα τόπον καὶ χρόνον, ἐν παντί τόπῳ καὶ χρόνῳ (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν συγκεκριμένη-περιορισμένη τοπικὰ καὶ χρονικὰ θυσία τῆς Π. Διαθήκης). Τὸ «διὰ πάντα» ἐρμηνεύεται ὡς «δι' ὅσα ἔχεις πράξει ὑπὲρ ἡμῶν».²⁴ Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι στίς ἀνωτέρω μεταφράσεις ὑπάρχει δραστηρικὴ συρρίκνωση τῶν σηματομένων ἐννοιῶν, ἰδιαίτερη σ' αὐτὴ τοῦ μακαριστοῦ κ. Διονυσίου.

Κατὰ τὸν Σεβασμιώτατο π. Ἰωάννη Ζηζιούλα ἡ Κυριακὴ προσευχὴ ἔχει ἰδιαίτερο ἐσχατολογικὸ χαρακτήρα, ὁ ὁποῖος ἐκφαίνεται στὸ «Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου»,

²³ Βλέπε στὸ Νικολάου Λουδοβίκου, *Ἡ εὐχαριστιακὴ ὄντολογία*, ἐκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1992, στίς σελίδες 65 ἕως 67, ὅπου παρατίθεται πλῆρες τὸ κείμενο τοῦ ἁγίου Μαξίμου καθὼς καὶ ἡ μετάφρασή του.

²⁴ Βλ. Φώτη Σχοινᾶ, *Λειτουργικὴ γλῶσσα*, ἐκδ. Τήνος, Αθήνα 2006, σελ. 21 ἕως 23, ὅπου καὶ οἱ σχετικὲς παραπομπές στὸ ἔργο τοῦ Π. Τρεμπέλα καὶ τῶν λοιπῶν ἐρμηνευτῶν

«Γεννηθήτω τό θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῶ καί ἐπί τῆς γῆς» καί κυρίως στό «Τόν ἄρτον ἡμῶν τόν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον».²⁵

Στήν Κυριακή Προσευχή «Αγιασθήτω τό ὄνομά σου» τό ἀγιασθήτω=δοξασθήτω κατά τόν ἱερό Χρυσόστομο.²⁶ Ἄς δοξάζεται καί ἄς λατρεύεται παντοῦ στόν κόσμο, ἄς κηρύσσεται καί ἄς ὁμολογεῖται ὡς ἅγιον τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ.²⁷ Κατά τόν ἱερό Χρυσόστομο «καταξίωσον...οὕτως ἡμᾶς βιοῦν ὡς δι' ἡμῶν ἅπαντάς σε δοξάζειν».²⁸

Τό «Γεννηθήτω τό θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῶ καί ἐπί τῆς γῆς» ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐρμηνεύει «οὕτω καί ἡμᾶς καταξίωσον μή ἐξ ἡμισείας τό θέλημά σου ποιεῖν, ἀλλά πάντα καθάπερ θέλεις πληροῦν...καί πάλιν τήν ὑπέρ τῆς οἰκουμένης πρόνοιαν ἕκαστον ἡμῶν τῶν προσευχομένων ἀναδέχεσθαι ἐπέταξεν. Οὐδέ γάρ εἶπε, γεννηθήτω τό θέλημά σου ἐν ἐμοί, ἤ ἐν ἡμῖν· ἀλλά, πανταχοῦ τῆς γῆς, ὥστε λυθῆναι τήν πλάνην καί φυτευθῆναι τήν ἀλήθειαν καί ἐκβληθῆναι κακίαν ἅπασαν καί ἐπανελθεῖν ἀρετήν, καί μηδέν τοιαύτην διαφέρειν λοιπόν τόν οὐρανόν τῆς γῆς. Εἰ γάρ τοῦτο γένοιτο, φησίν, οὐδέν διοίσει (= καθόλου δέν θά διαφέρουν) τά κάτω τῶν ἄνω, εἰ καί τῇ φύσει διέστηκεν, ἀγγέλοις ἑτέροις τῆς γῆς ἡμῖν ἐπιδεικνυμένοις».²⁹

Ὁ ἐσχατολογικός χαρακτήρας τῆς Κυριακῆς προσευχῆς κατά τόν Σεβ. Π. Ἰωάννη Ζηζιούλα ἐκφαίνεται στό «Τόν ἄρτον ἡμῶν τόν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον». Ἐπιούσιον: προέρχεται εἴτε ἀπό τό ἐπιέναι ἢ ἐπουσία τοῦ ἐπί+εἶμι, ὅποτε σημαίνει τόν ἄρτο πού εἶναι ἀπαραίτητος γιά τήν ὑπαρξή μας, τόν συστατικόν τῆς ὑπάρξεώς μας εἴτε ἀπό τό ἐπιέναι τοῦ ἐπί+εἶμι (=ἔρχομαι), ὅποτε σημαίνει τόν ἄρτον τόν ἐρχόμενον, τόν ἄρτον τῆς ἐρχομένης ἡμέρας, τόν ἄρτον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.³⁰

²⁵ Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου, *Εὐχαριστίας Ἐξαμπλάριον*, ἐκδ. Εὐεργέτις, Μέγαρο 2006, σελ. 160

²⁶ Ἰωάννου Χρυσόστομου, *Ὁμιλία ΙΘ,4, Ὑπόμνημα εἰς τό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, ΕΠΕ, τόμος 9^{ος}, Θεσσαλονίκη 1978, σελ. 670

²⁷ Πρωτοπρεσβυτέρου Χαραλάμπους Π. Χατζοπούλου, ἔνθ. ἄν., σελ. 243

²⁸ Ἰωάννου Χρυσόστομου, ἔνθ. ἄν., σελ. 672

²⁹ Ἰωάννου Χρυσόστομου, ἔνθ. ἄν., σελ. 674

³⁰ Βλ. Φώτη Σχοινᾶ, *Λειτουργική γλῶσσα*, ἐκδ. Τήνος, Ἀθήνα 2006, σελ. 40 ἕως 42, ὅπου καί οἱ σχετικές παραπομπές στό ἔργο τοῦ Σεβ. κ. Ἰωάννη Ζηζιούλα

Στήν εὐχή τῆς εὐχαριστίας γιά τή θεία κοινωνία τό λεκτικό σύνολο «Ὁρθοτόμησον ἡμῶν τήν ὁδόν...» ὁ Σεβ. κ. Μελέτιος ἀποδίδει ὡς «Δῶσε νά εἶναι χωρίς ἐμπόδια ἡ πνευματική μας πορεία...» Ἡ ἀπόδοση αὐτή περιστέλλει δραματικά τό περιεχόμενο τῆς δυνατῆς λέξεως «ὀρθοτόμησον». Ὁρθοτομῶ σημαίνει τέμνω κατ'εὐθείαν γραμμῆν, μεταφορικά ὀρθοτομῶ τόν λόγον σημαίνει διδάσκω αὐτόν ὀρθῶς. Νομίζουμε ὅτι περισσότερο ὀρθά ἀποδίδει ὁ μακαριστός κ. Διονύσιος «Κάμε ἴσιο καί σωστό τό δρόμο μας». Καί σ'αὐτήν ὁμως τήν ἀπόδοση χάνεται τό ἰσχυρό ρῆμα ὀρθοτομῶ. Σημειωτέον ὅτι τό ὀρθοτόμησον εἶναι προστακτική ἀορίστου τοῦ ὀρθοτομῶ.

Περαίνοντας τήν περιδιάβασή μας στή θεία Λειτουργία θά ἀναφερθοῦμε στήν σημασιολογική μετεξέλιξη τεσσάρων λέξεων: τῆς ἐκκλησίας, τῆς λειτουργίας, τοῦ νάματος καί τοῦ ναοῦ.

Ἡ λέξη ἐκκλησία, προερχομένη ἀπό τό ρῆμα ἐκαλλῶ = προσκαλῶ, καλῶ σέ συγκέντρωση, εἶναι ἀρχαιοτάτη καί στήν ἀρχαιότητα σήμαινε τή συνέλευση τοῦ λαοῦ γιά λήψη ἀποφάσεων. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Δήμου ἦταν τό κυρίαρχο θεσμικό ὄργανο τῆς ἀρχαίας δημοκρατίας. Στόν χριστιανισμό μετεξελίχθηκε σέ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ λέξη λειτουργία προέρχεται ἀπό τίς λέξεις λειτός=λεώς=λαός+ἔργον καί σημαίνει ἀκριβῶς τό ἔργον τοῦ λαοῦ. Στήν ἀρχαιότητα σήμαινε τήν διαδικασία μέ τήν ὁποία κατασκευάζεται κάτι. Στήν Ἀθηναϊκή Δημοκρατία σήμαινε τήν προσφορά χρημάτων ἐκ μέρους τῶν πλουσίων Ἀθηναίων, γιά νά πραγματοποιηθεῖ μιά δημόσια τελετή ἢ ἕνα δημόσιο ἔργο. Π.χ. ἡ τριηραρχία ἦταν μία θεμελιώδης λειτουργία τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας κατά τήν ὁποία ἕνας πλούσιος Ἀθηναῖος ἀνελάμβανε τά ἔξοδα γιά τήν κατασκευή καί τόν ἐξοπλισμό μιᾶς τριήρους, ἑνός πολεμικοῦ πλοίου.³¹ Χορηγία ἦταν ἡ λειτουργία κατά τήν ὁποία ἕνας πλούσιος Ἀθηναῖος ἀνελάμβανε τά ἔξοδα γιά θεατρική παράσταση. Στόν χριστιανισμό φυσικά σημαίνει τή λατρευτική πράξη τῆς Ἐκκλησίας καί κυρίως τήν τελετή τελέσεως τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἐξ οὗ καί λειτουργία=πρόσφορο

Ἡ λέξη νᾶμα παράγεται ἀπό τό ἀρχαιοελληνικό ρῆμα νάω πού σημαίνει ρέω. Νᾶμα σημαίνει τό νερό πού βγαίνει ἀπό μιά πηγή καί ρέει. Συνεκδοχικά ἡ λέξη νᾶμα σημαίνει τήν πηγή τοῦ νεροῦ, τήν βρύση, τήν κρήνη. Ἡ λέξη νᾶμα πολλές φορές χρησιμοποιεῖται μεταφορικά, ὅποτε σημαίνει τήν ἀναζωογονητική δύναμη. Ὅποτε μιλοῦμε γιά νάματα σοφίας, νάματα ζωῆς, νάματα παιδείας καί

³¹ Χριστοῦ Τσολάκη, *Τή γλώσσα μου ἔδωσαν ἑλληνική*, πρῶτος τόμος, ἐκδ. Νησίδες, Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 140-141

θεογνωσίας, *νάματα λόγων*.³² Ὁ Πλάτων στόν Τίμαιο 75 e λέγει: «*Τό δέ λόγων νάμα ἔξω ρέον καί ὑπηρετοῦν φρονήσει κάλλιστον καί ἄριστον πάντων ναμάτων*». Μετάφραση (Χρ. Τσολάκη): «*Τό νερό τῶν λόγων πού τρέχει/ρέει πρὸς τὰ ἔξω καί ὑπηρετεῖ τή φρόνηση εἶναι τό κάλλιστο καί ἄριστο ἀπό ὅλα τὰ νάματα, ἀπό ὅλα τὰ τρεχούμενα νερά*».³³ Στό τροπάριο τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἔχουμε: «*Τούς τήν κτίσιν πᾶσαν θεογνωσίας νάμασι καταρδεύσαντας*».

Μέ τό ρῆμα *νάω*=ρέω, ὅπως εἶπαμε μόλις ἀνωτέρω, σχετίζεται ἐτυμολογικά καί τό ρῆμα *ναίω* πού σημαίνει κατοικῶ, διαμένω. Ἀπό τό *ναίω* παράγεται ἡ λέξη *ναός*= τό μέρος, στό ὁποῖο κατοικεῖ (*ναίει*) ὁ Θεός. Συγγενής ἐτυμολογικά καί ἡ λέξη *νέω*=πλέω ἀπό τήν ὁποία ἡ *ναῦς*, *τῆς νηός*=πλοῖο. Ἐπίσης κατά τόν Χρ. Τσολάκη ἡ λέξη *νερό* συνδέεται μέ τό ρῆμα *νάω* καί *ναίω*. Τό *νερό* ἐτυμολογικά πρέπει νά συσχετισθεῖ μέ τό *ναρός*=αὐτός πού ρέει, ὁ ρευστός. Ἀπό τό οὐδέτερο *ναρόν* προέρχεται τό *νερό*.³⁴

3. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Ἡ συντακτική δομή τῆς ἀρχαϊομορφῆς γλώσσας τῆς Θ. Λειτουργίας δίδει τή δυνατότητα πολλαπλῶν ἐννοιολογικῶν ἀποχρώσεων, τίς ὁποῖες θά ἀποσβέσει ἀναγκαστικά ἡ οἰαδήποτε νεοελληνική μεταγλώττισή της. Ἔχει γραφεῖ ὅτι «*τά σύμβολα καί οἱ εἰκόνες τῆς Θ. Λειτουργίας... συχνά δέ ἀποκαλύπτουν καί εἰκονίζουν ὄχι μόνο μία ἀλλά καί περισσότερες ἀλήθειες τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ*».³⁵ Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τήν Λειτουργική γλώσσα. Ἐπίσης ὀρισμένες λειτουργικές λέξεις ἔχουν ἰδιαίτερο ἐννοιολογικό βάρος, τό ὁποῖο ὡσαύτως ἀπομειώνει δραστικά ἡ οἰαδήποτε ἀπόδοσή τους στή νεοελληνική. Γιά τή γλώσσα καί τίς λέξεις τῆς Θ. Λειτουργίας ὁ μακαριστός Βασίλειος Μουστάκης γράφει: «*Ἡ λειτουργική, λοιπόν, γλώσσα εἶναι ἓν πανάχραντον σύνολον νοημάτων καί ἠχημάτων, περιέχον καί ἀκτινοβολοῦν τήν ἀλήθειαν καί τό κάλλος τῆς αἰωνίας ζωῆς μέσα ἀπό τόν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀνταπόκρισιν εἰς τήν κλήσιν τῆς θείας ἀγάπης. Αἱ λέξεις αὐτῆς τῆς γλώσσης φέρουν ἐπ' αὐτῶν ἄλλαι τό φῶς ἐκείνης τῆς ζωῆς καί ἄλλαι τόν φωτεινόν*

³² Χρίστου Τσολάκη, *Τή γλώσσα μου ἔδωσαν ἑλληνική, πέμπτος τόμος*, ἐκδ. Νησίδες, Θεσσαλονίκη 2006, σελ.192

³³ Χρίστου Τσολάκη, *Τή γλώσσα μου ἔδωσαν ἑλληνική, πέμπτος τόμος*, ἐκδ. Νησίδες, Θεσσαλονίκη 2006, σελ.191

³⁴ Χρίστου Τσολάκη, *Τή γλώσσα μου ἔδωσαν ἑλληνική, πέμπτος τόμος*, ἐκδ. Νησίδες, Θεσσαλονίκη 2006, σελ.194

³⁵ Αρχιμ. Νικολάου Χ. Ἰωαννίδη, *Μελετήματα πατερικῆς καί ἀντιρρητικῆς θεολογίας*, ἐκδ. Ἐννοια, Αθήνα 2011, σελ. 301

παλμόν τῆς ἀνταποκρίσεώς μας εἰς ἐκείνην τήν ζωήν, τήν ὁποίαν ἤδη κάτω ἐδῶ ζῶμεν διά τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἄλλαι ἀπό αὐτάς τὰς λέξεις εἶναι ἀντικειμενικῶς θεοφόροι καί ἄλλαι ὑποκειμενικῶς. Αἱ πρῶται ἀντανακλοῦν τό ἀνέσπερον καί μακάριον φῶς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Αἱ δεύτεραι σημαίνουν τό τί κάμνομεν ἡμεῖς, ἔχοντες τήν χάριν τοῦ Θεοῦ, διά νά εἰσέλθωμεν καί μείνωμεν εἰς αὐτό τό φῶς. Καί αἱ μὲν καί αἱ δέ δέν εἶναι παρά μία ἀπόρροια τῆς Γραφῆς, ὅπου ἐπίσης αἱ δύο αὐταί κατηγορίαι λέξεων ὑπάρχουν (μάλιστα αἱ ἴδιαι λέξεις, κατὰ ἓν σεβαστόν μέρος, ἀπαντοῦν καί εἰς τήν Γραφήν καί εἰς τήν λειτουργικὴν γλῶσσαν)». ³⁶ Κρίνουμε ἐπιβλαβές νά θυσιασθεῖ καί νά χαθεῖ ὁ πλοῦτος πού κομίζουν οἱ λέξεις αὐτές. Ἄλλωστε ὀρισμένες ἀπό αὐτές τίς λέξεις ἔχουν ἀρχαιοελληνική προέλευση/χρήση καί μεταποιοημένες σημασιολογικά ἐνοφθαλμίσθησαν ὀργανικά στόν Χριστιανισμό. Ἐκτός τῶν ἄλλων σ'αὐτές τίς λέξεις φαίνεται καί ἡ προσπάθεια τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας νά ἀποδομήσουν τόν ἀρχαῖο εἰδωλολατρικὸ κόσμον καί νά δομήσουν τόν καινὸ κόσμον τοῦ χριστιανισμοῦ κρατῶντας τίς ἴδιες λέξεις (ἐπανασημασιολογούμενες βέβαια μέ καινὸ ἐννοιολογικὸ περιεχόμενο) καί ἐπινοώντας καινούργιες, ὅπου χρειαζόταν.

Ἡ μετάφραση τῆς γλώσσας τῆς Θείας Λειτουργίας συνεπάγεται δραστικὴ συρρίκνωση τοῦ πλούτου τῶν σημαιομένων θεολογικῶν ἐννοιῶν. Ἀκόμη καί ἡ αἰσθητικὴ τῆς γλώσσας πρέπει νά διατηρεῖται σέ ἀνάλογο κάλλος καί νά μὴ περιστέλλεται ἀπὸ μεταφραστικὲς ἀπόπειρες. Στόν Θεό προσφέρουμε ὅ,τι καλύτερο ἔχουμε. Αὐτό ἰσχύει κατ'ἐξοχὴν στήν κορυφαία πράξη τῆς ἀνθρωπότητος, στήν Θεία Λειτουργία. Ἡ ἱερολογία καί ἡ ἱεροπραξία κατὰ τὴ Θεία Λειτουργία πρέπει νά εἶναι ὅ,τι ὑψηλότερον καί εὐγενέστερον μπορεῖ νά ἐπιδείξει καί παραγάγει τό ἀνθρώπινο γένος. Ἐπίσης ἡ βραχυλογία, ἡ μουσικότητα καί ὁ ρυθμὸς τῆς πατροπαράδοτης λειτουργικῆς γλώσσας χάνονται μέ τὴν μετάφραση. Ὑψίστης σημασίας νομίζουμε ὅτι εἶναι ἡ ἀκριβολογία, ἡ βραχυλογία καί ἡ ἐννοολογικὴ πύκνωση τῆς λειτουργικῆς γλώσσας· ιδιότητες πού χάνονται μέ τὴν μεταγλώττιση. Ἄς φέρουμε ἓνα παράδειγμα ἐπ'αὐτοῦ. Τὴν ἐκφώνηση «*Τὰς θύρας, τὰς θύρας! Ἐν σοφία πρόσχωμεν*» ὁ μακαριστὸς κ. Διονύσιος μεταφράζει: «*Τίς θύρες! Φυλάγετε καλὰ τίς θύρες! Ἄς βάλωμε νοῦ κι ἄς προσέξουμε καλὰ*». Χάθηκε ὅλη ἡ ἐπιγραμματικὴ σήμανση καί ἐννοιολογικὴ πυκνότης τοῦ πρωτοτύπου λόγου! Εἰδικὰ γιὰ τὴν βραχυλογία τῆς ἀρχαιόμορφης Ἐκκλησιαστικῆς γλώσσας ὁ Κωνσταντῖνος Γεωργούλης γράφει: «ἡ βραχυλογία τῶν γραφικῶν περιγραφῶν (θά ἐλέγομεν καί τῶν πατερικῶν κειμένων) καί ὁ ἐπιβλητικὸς ἐκφραστικὸς τόνος, ἐνεργοῦν,

³⁶ Βασ. Μουστάκης: *Γλῶσσα Λειτουργικὴ*, ἐν Θ.Η.Ε., τόμ. 4, σελ. 572-573.

πολύ πειστικώτερα, μέσα στην ψυχή από κάθε διαλεκτική επιχειρηματολογία». ³⁷ Για δέ την μουσικότητα της Λειτουργικής γλώσσας ο π. Πορφύριος λέγει: «Η γλώσσα ή ελληνική είναι μουσική. Αυτοί που παλαιά ξέρανε καλά τη γλώσσα, μέσα όπως τά έψαλλαν, όπως τά μιλούσαν όλα τά νοήματά των, ψυχικά, όπως τά αισθάνονταν, τά μετέδιδαν ακριβώς μέ τούς τόνους, τη βαρεία, την όξεία, την περισπωμένη και, δέν ξέρω κι έγώ, πώς τά λένε». ³⁸

Θεωρούμε πώς οί επίδοξοι μεταφραστές της Λειτουργικής γλώσσας, αλλά και οί ύποστηρικτές της γλωσσικής μεταρρυθμίσεως της πρέπει νά λάβουν σοβαρά ύπόψιν ότι ή Λειτουργική γλώσσα δέν λειτουργεί μόνο μέ τά σημαίνόμενα αλλά και μέ τά σημαίνοντα. Όρισμένες λέξεις, όρισμένοι γραμματικοί τύποι, όρισμένες συντακτικές δομές λειτουργούν κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ο παραμερισμός ή ή αλλοίωσή τους σέ οιαδήποτε μετάφραση θά προξενήσει βλάβη στην “σημαντική” αλλά και εξαγιαστική δύναμη της Λειτουργικής γλώσσας. Όπως γράφει και ο π. Σωφρόνιος Σαχάρωφ «Η επί τοσοῦτον χρόνον χρησιμοποιηθεῖσα και καθγιασθεῖσα γλώσσα της Θείας Λειτουργίας (σημ. έννοει την ελληνική Λειτουργική γλώσσα), ήτις δύναται νά χαρακτηρισθῆ και ως κατηγορημα της όρθόδοξου λατρείας, είναι αδύνατον νά αντικατασθῆ, άνευ ουσιώδους βλάβης αυτής ταύτης της λατρείας. Διά τούς λόγους τούτους είμεθα κατηγορηματικώς πεπεισμένοι ότι είναι αναγκαία ή χρῆσις της παραδεδομένης Λειτουργικής γλώσσης έν ταῖς έκκλησιαστικαῖς ακολουθίαις· οὐδόλως ύπάρχει ανάγκη αντικαταστάσεως αυτής υπό της γλώσσης της καθ’ήμέραν ζωῆς, πράγμα όπερ αναποφεύκτως θά καταβιβάσῃ τό πνευματικόν επίπεδον και θά προξενήσῃ οὕτως άνυπολόγιστον ζημίαν». ³⁹

³⁷ Κωνσταντίνου Γεωργούλη, *ή οὐσία και ή διδακτική τῶν θρησκευτικῶν*, έκδ. Παπαδήμα, Αθήναι 1973, σελ. 240. Παρατίθεται στό Άνδρέου Ίωαν. Φυτράκη, *Η σύγχρονος Όρθόδοξος άγωγή εις την χῶραν μας και τά προβλήματα της*, Έν Αθήναις 1988, σελ. 55

³⁸ Εὐαγγέλου Χρ. Καραδήμου, *Βίος και πολιτεία τοῦ όσιου γέροντος Πορφυρίου*, έκδόσεις Η Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτήρος, Μήλεσι 2011, σελ. 598

³⁹ Αρχιμ. Σωφρονίου Σαχάρωφ, *Όψόμεθα τόν Θεόν καθώς έστι*, έκδ. Ίεράς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας σσ. 373-376

